

P R A C E P S Y C H O L O G I C Z N E

PAULINA SZYMAŃSKA¹, MAGDALENA PORAJ-WEDER²

¹ Uniwersytet Łódzki, Instytut Psychologii, ² Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Instytut Psychologii

RETROSPEKTYWNA OCENA ODDZIAŁYWAŃ WYCHOWAWCZYCH RODZICÓW A JAKOŚĆ RELACJI Z RODZEŃSTWEM W OKRESIE DZIECIŃSTWA

Streszczenie: **Wprowadzenie:** Zgodnie z teorią systemową jednym z głównych czynników mogących modyfikować więź braci i sióstr są oddziaływania rodzicielskie (Derkman i in., 2011). Badacze wskazują na dwa konkurencyjne podejścia: kongruencyjne, wskazujące na podobieństwo relacji pomiędzy braćmi i siostrami do relacji rodzic–dziecko, oraz podejście kompensacyjne odnoszące się do możliwości kompensacji w rodzeństwie negatywnej relacji z rodzicem.

Metoda: Celem badania było sprawdzenie związku między retrospektywną oceną postaw rodzicielskich a jakością relacji z rodzeństwem w dzieciństwie, w tym ocena moderującej roli płci. W badaniu wzięło udział 500 młodych dorosłych. Wykorzystano kwestionariusz EMBU – Moje Wspomnienia z Dzieciństwa, STQ-Then – Ty i Twoje Rodzeństwo – Kiedyś oraz ankietę socjodemograficzną.

Wyniki: W badaniu wykazano dodatni związek między Emocjonalnym Ciepłem matki i ojca a pozytywnymi aspektami relacji z rodzeństwem, tj. Wzajemnością, Wsparciem, Opieką i Naśladowaniem oraz ujemny z Krytycyzmem.

Wysoka Nadmierna Ochrona i Odrzucenie rodziców łączyły się z wysokim poziomem Krytycyzmu w relacji rodzeństwa. Wysokie Odrzucenie korelowało ponadto z niską Wzajemnością, Wsparciem i Naśladowaniem, natomiast wysoka Nadmierna Ochrona ze strony matki z niską Wzajemnością i Wsparciem. Płeć badanego moderowała zależność pomiędzy Odrzuceniem ojca a Wsparciem w rodzeństwie oraz Emocjonalnym Ciepłem ojca i poziomem Opieki między dziećmi.

Wnioski: Uzyskane wyniki są zbieżne z podejściem kongruencyjnym: postawy rodziców oparte na bliskości i wsparciu sprzyjały ciepłej i wzajemnej relacji z rodzeństwem, natomiast negatywne postawy wiązały się z niższą jakością relacji pomiędzy braćmi i siostrami. Płeć dziecka miała znaczenie szczególnie w odniesieniu do związku między jakością relacji z rodzeństwem a oddziaływaniami ojca.

Słowa kluczowe: postawy rodzicielskie, rodzeństwo, jakość relacji, bracia, siostry

Wprowadzenie

Wzmoczone w ostatnich latach zainteresowanie rodzeństwem wynika z dynamicznego rozwoju teorii systemowych (Cox, Paley, 2003; Lindell, Campione-Barr, 2017; Paley i in., 2013). Jakość relacji pomiędzy braćmi i siostrami jest analizowana z różnych perspektyw, m.in. w kontekście uwarunkowań mających podłoże w jakości systemu rodzinnego. Choć badań podejmujących tę problematykę jest coraz więcej, ich wyniki nie są jednoznaczne. Problem wymaga więc eksploracji.

Charakterystyka podsystemu rodzeństwa

Relacja z rodzeństwem jest uznawana za jedną z podstawowych i jednocześnie najdłuższej trwających więzi w życiu człowieka. Jak wspomina Victor G. Cicirelli (1991), nie ma ona wolontaryjnego charakteru, a jest niejako przypisywana do jednostki w momencie pojawienia się na świecie kolejnych dzieci w rodzinie. Jednocześnie nie oznacza to, że jest stała i niezmienna; wręcz przeciwnie, rozwija się ona etapami od fazy inicjacji, poprzez fazę podtrzymywania, a skończywszy na schyłku i zakończeniu (Ginsburg, 1986). Dynamika więzi z rodzeństwem zmienia się w kolejnych etapach życia. Bracia i siostry stanowią dla człowieka pierwszy społeczny obiekt odniesienia, modelują adaptacyjne i nieadaptacyjne zachowania, oddziałują na proces kształtowania kompetencji emocjonalnych i społecznych (McHale, Crouter, 1996; Moodley i in., 2012; Tucker i in., 1999). W okresie dorosłości, szczególnie na jej początku więź nieco się rozluźnia, częstotliwość spotkań z rodzeństwem się zmniejsza (White, Riedmann, 1992), co zdaje się naturalnym efektem usamodzielnienia się i realizacji kolejnych zadań rozwojowych związanych z zakładaniem rodziny oraz aktywnością zawodową. Rywalizacja zmienia swój charakter i odnosi się wówczas głównie do sfery akademickiej oraz obszaru relacji społecznych, choć nie oznacza to, że jej nasilenie maleje z biegiem lat (McNerney, User, 2001, za: Badger, Reddy, 2009). Pozytywna więź z braćmi i siostrami w tym czasie współwystępuje z obniżonym poczuciem samotności (Walęcka-Matyja, 2016) oraz wysokim wsparciem instrumentalnym i emocjonalnym (Merz, De Jong Gierveld, 2016; Voorpostel, Blieszner, 2008).

Jakość relacji pomiędzy rodzeństwem stała się w ostatnich latach obiektem rosnącego zainteresowania naukowego. Badania z nią związane odnoszą się do różnych etapów życia i ukazują relacje zdrowych rodzeństw oraz takich, w których jedno z dzieci jest chore bądź zaburzone (Bouchard i in., 2019; Davies i in., 2019; Dorrance Hall, Shebib, 2020; Lovell, Wetherell, 2016; Milevsky, 2020; Ponti, Smorti, 2019; Poraj, Poraj-Weder, 2018; Shepherd i in., 2021; Sin i in., 2012; Stocker i in., 2020; Walęcka-Matyja, 2018). Mając na względzie szczególne znaczenie relacji z rodzeństwem dla funkcjonowania człowieka, badacze coraz więcej uwagi przykładają również do poznania determinant tej więzi.

Uwarunkowania jakości relacji pomiędzy rodzeństwem

Jakość relacji odnosi się do tego, „jak pozytywnie bądź negatywnie człowiek czuje się w danym związku” (Morry i in., 2010, s. 373). W kontekście rodzeństw jest ona analizowana w odniesieniu do sfer behawioralnej, poznawczej i emocjonalnej (Cicirelli, 1991; Riggio, 2000). Badacze poddają eksploracji zachowania w diadzie, odnoszą się do odczuwanych emocji, manifestowanych sądów i przekonań na temat braci i sióstr,

oscylując wokół takich wymiarów jakości, jak ciepło, wzajemność, opieka, wsparcie, zaufanie, konflikt, rywalizacja, obojętność i krytycyzm (Parrello i in., 2020; Riggio, 2000; Szymańska, 2019; Wałęcka-Matyja, 2018).

Uwarunkowań jakości relacji pomiędzy rodzeństwem poszukuje się głównie w rodzinie (Killoren i in., 2015; McGuire, Shanahan, 2010; Portner, Riggs, 2016). Jako podstawowa jednostka społeczna pełni ona zróżnicowane funkcje, choć szczególne znaczenie przypisuje się m.in. aspektom prokreacyjnym, opiekuńczym i wychowawczym. Stanowiąc codzienne otoczenie człowieka, umożliwia zaspakajanie potrzeb, zarówno bazowych gwarantujących byt i przetrwanie, jak i potrzeb wyższego rzędu pozwalających na rozwój indywidualny. Najbliżsi zapewniają wsparcie i pomoc, tym samym zwiększając szanse na efektywne poradzenie sobie w trudnych sytuacjach życiowych (por. Rostowska, 2002). Biorąc pod uwagę funkcjonowanie poszczególnych podsystemów, kluczową rolę w systemie rodzinnym odgrywają rodzice (Derkman i in., 2011; Jensen i in., 2013; Noller, 2005), którzy poprzez swoje zachowania oddziałują na pozostałych członków.

Istnieje szereg konstruktów opisujących formy wpływu matek i ojców na dzieci. Jednym z nich są postawy rodzicielskie. Choć w literaturze przedmiotu funkcjonuje wiele definicji tego pojęcia, badacze i teoretycy wychowania wskazują zgodnie na ich trójelementową strukturę (myśli–uczucia–zachowania) oraz ważną rolę w procesie kierowania rozwojem dziecka (Frick i in., 1999; Płopa, 2011; Ziemska, 1973). Postawy, podobnie jak style wychowawcze, odpowiadają za klimat emocjonalny panujący w rodzinie, który zdaniem Joan Grusec i Paula Hastingsa (2016) warunkuje prawidłowy przebieg procesów socjalizacji dokonujących się na jej terenie, kształtując także charakter interakcji i jakość relacji z rodzeństwem (zob. też Kutra, 2019). W ciągu lat powstało wiele typologii postaw rodzicielskich, zarówno w Polsce (Płopa, 2008a, 2008b; Ziemska, 1973), jak i na świecie (Arrindell i in., 1999; Roe, Siegelman, 1963; Schaefer, 1961; Slater, 1962). Badacze dzielą je zwykle na dwie kategorie. Pierwszą z nich stanowią postawy korzystne dla rozwoju, zorientowane na zapewnienie dziecku akceptacji, emocjonalnego ciepła i miłości, a także ważnej dla rozwoju autonomii. Drugą grupę tworzą postawy niekorzystne dla rozwoju, związane z nadmierną kontrolą, brakiem konsekwencji oraz odrzuceniem.

Wyniki badań nad związkiem postaw rodzicielskich z jakością relacji pomiędzy rodzeństwem, choć dość liczne, nie są jednoznaczne (Derkman i in., 2011; Feinberg i in., 2003; McGuire i in., 1996; Noller, 2005; Voorpostel, Blieszner, 2008). Laura Collier Portner i Shelley A. Riggs (2016), powołując się na prace innych badaczy (Boer i in., 1992; Jenkins, 1992; Voorpostel, Blieszner, 2008; Whiteman i in., 2011), wskazują na dwa sprzeczne, choć dobrze ugruntowane, podejścia opisujące związki pomiędzy postawami rodzicielskimi i jakością relacji pomiędzy braćmi i siostrami. Są to: podejście kongruencyjne i kompensacyjne.

W przypadku pierwszego z nich, nazywanego w literaturze anglojęzycznej także *hipotezą spillover*, wskazuje się na podobieństwo relacji pomiędzy braćmi i siostrami do relacji rodzic–dziecko. Podejście to akcentuje znaczenie więzi z rodzicem, budowanej w pierwszych latach życia dziecka (Bowlby, 2007), oraz procesu społecznego uczenia się (Bandura, 2007). Zdaniem badaczy (Brody i in., 1999; Volling, Belsky, 1992) ukształtowany w pierwszych latach życia dziecka wzorzec przywiązania jest powielany w relacji z bratem lub siostrą. Rodzic spełnia dodatkowo rolę modelu (Bandura, 2007) i poprzez własny przykład uczy dziecko funkcjonowania w relacjach z innymi. Badacze podkreślają, że jakość relacji z rodzicem jest uwarunkowana m.in. spo-

sobem, w jaki oddziałuje na dziecko. Mianowicie dziecko, które doświadcza miłości i akceptacji ze strony rodziców, kształtuje pozytywne zachowania w relacjach z innymi, w tym z własnym bratem lub siostrą. Natomiast dziecko pozbawione miłości rodzicielskiej, wychowywane w surowej dyscyplinie i kontrolowane w sposób nadmiarowy rozwija podobne zachowania wobec rodzeństwa (zob. Portner, Riggs, 2016). Empirycznego potwierdzenia podejścia kongruencyjnego dostarczają m.in. badania Gene H. Brody'ego i współpracowników (1999), Shirley McGuire, Susan M. McHale i Kimberly Updegraff (1996) czy Christiny M. Rinaldi i Niny Howe (2003). Zasadność tzw. *hipotezy spillover* potwierdzono także w badaniach podłużnych, zrealizowanych z udziałem rodzeństw i ich rodzin (Kim i in., 2003; Volling, 2001; Volling, Belsky, 1992). Przykładowo w badaniach Brandy L. Volling (2001) niemowlęta z pozabezpiecznym wzorcem przywiązania prezentowały wrogi stosunek do rodzeństwa w wieku przedszkolnym oraz wyraźną skłonność do konfliktów z bratem lub siostrą. Także w badaniach przeprowadzonych w środowisku laboratoryjnym (Teti, Ablard, 1989) wykazano, że bezpieczny wzorzec przywiązania do matki skutkuje przejawianiem pozytywnych zachowań wobec brata lub siostry. Badań dokumentujących podejście kongruencyjne w grupie dorosłych jest mniej.

Podejście kompensacyjne zakłada natomiast możliwość zrekompensowania negatywnych doświadczeń w diadzie dziecko–rodzic w relacji z rodzeństwem. Podejście to, podobnie jak *hipoteza spillover*, jest ugruntowane w teorii przywiązania (Bowlby, 2007). Według twórcy teorii, Bowlby'ego (2007), dziecko w pierwszych latach życia buduje więzi z różnymi osobami z najbliższego otoczenia. Najważniejszą figurą przywiązania jest matka. Jeśli w relacji z opiekunem (matką) rozwinie styl pozabezpieczny, poszukuje bliskości gdzie indziej, np. w relacji z bratem lub siostrą (Bank, Kahn, 1982; Voorpostel, Blieszner, 2008; zob. też. Whiteman i in., 2011). Zdaniem badaczy (Furman, Buhrmester, 1985; Jenkins, 1992; Voorpostel, Blieszner, 2008; Teti, Ablard, 1989) w rodzeństwie możliwe jest bowiem efektywne zaspokojenie ważnych dla optymalnego funkcjonowania potrzeb, które nie zostały zaspokojone przez rodziców (lub specyficznie przez matkę). Brat lub siostra mogą spełniać funkcję alternatywnej wobec rodzica figury przywiązania w ciągu całego życia, zarówno w okresie dzieciństwa i dorastania (Bank, Kahn, 1982; Jenkins, 1992; Milevsky, Levitt, 2005), jak i w dorosłości (Voorpostel, Blieszner, 2008). Rodzeństwo odgrywa szczególną rolę zwłaszcza w sytuacji, gdy dzieci są źle traktowane przez rodziców: są zaniedbywane, odrzucone, krytykowane, bite. Budują wówczas bliską więź, która kompensuje trudne relacje z rodzicami (Feinberg i in., 2003).

Znaczenie płci dla relacji z rodzeństwem i rodzicami

Płeć jest czynnikiem związanym z funkcjonowaniem rodzinnym człowieka. Role kobiet i mężczyzn w systemie rodzinnym są silnie zakorzenione kulturowo i wiążą się z odmiennymi oczekiwaniami i wpływami społecznymi. W kontekście relacji z rodzeństwem badacze najczęściej analizują jakość więzi między braćmi i siostrami w odniesieniu do płci badanego, płci jego rodzeństwa oraz konfiguracji płci w parze. Wyniki badań dotyczących jakości relacji w diadach rodzeństw w zależności od płci nie są jednoznaczne. Pary kobiece jawią się jako cieplejsze i bliższe emocjonalnie (Cicirelli, 1991), wykazują większe zaangażowanie oraz częściej deklarują chęć zwrócenia się do rodzeństwa w kryzysie (van Volkom, Beaudoin, 2016). Z kolei w diadach męskich częściej pojawia się agresja i przemoc (Kahn, Monks, 1997; McHale i in., 2000),

mniej jest wzajemnej troski i intymności, cechy relacji noszą znamiona mniej pozytywnych niż w parach kobiecych (Cole, Kerns, 2001). Równocześnie w literaturze przedmiotu są także badania charakteryzujące pary kobiece jako bardziej skonfliktowane, wskazujące na wysoki poziom wrogości (Voorpostel, Blieszner, 2008) oraz rywalizacji (Stocker i in., 1997) pomiędzy siostrami. Niekonkluzywne są także rezultaty badań dotyczących diad mieszanych (Sang, Nelson, 2017). Posiadanie rodzeństwa płci przeciwnej sprzyja różnym aspektom funkcjonowania psychospołecznego, m.in. pozytywnemu nastawieniu i większemu entuzjazmowi w stosunku do małżeństwa (Hall, Willoughby, 2018), jednak zdaniem Samantha Sang i Jackie Nelson (2017) zależności te są bardziej skomplikowane.

Różnice płciowe są widoczne również w procesie socjalizacji rodzeństw. Przykładowo, zgodnie z doniesieniami (Punia, Punia, 2012) rodzice nie rozdzielają czasu równomiernie pomiędzy poszczególne dzieci; w przypadku rodzeństw żeńsko-męskich matki spędzały go więcej z córkami, ojcowie natomiast z synami. Jensen i współpracownicy (2013) ujawnili natomiast związek między odmiennym podejściem do dzieci a pojawianiem się symptomów depresyjnych u synów i córek. Przykładowo, w diadach jednopłciowych, tj. syn-syn albo córka-córka, bycie dzieckiem mniej preferowanym łączyło się z gorszym funkcjonowaniem psychicznym. Zróżnicowane traktowanie synów i córek odnosi się m.in. do obciążenia obowiązkami domowymi (Raley, Bianchi, 2006), innego zakresu przywilejów oraz poziomu dyscypliny (Tucker i in., 2003). Wobec dziewcząt oczekuje się większej ekspresji emocjonalnej (Fivush i in., 2000), wsparcia oraz pomocy w działaniach opiekuńczo-wychowawczych (Punia, Punia, 2012). Zdaniem Jennifer Kornreich, Kimberly Hearn, Giovanni Rodriguez i Lucii O'Sullivan (2003) nastoletnie dziewczęta posiadające braci popierają i akceptują silne wartości rodzicielskie oraz manifestują mniejszą seksualną responsywność niż badane nieposiadające starszego rodzeństwa płci męskiej.

Problem badań

Za podstawowy cel badania postawiono sobie zweryfikowanie związku między retrospektywną oceną postaw rodzicielskich a jakością relacji badanych z rodzeństwem w okresie dzieciństwa. W związku z faktem, że w literaturze przedmiotu (Portner, Riggs, 2016; Whiteman i in., 2011) związki pomiędzy tymi zmiennymi są opisywane przez dwa konkurencyjne modele, tzw. podejście kongruencyjne i podejście kompensacyjne, nie postawiono hipotez badawczych, jedynie pytania:

1. Czy i w jaki sposób percypowane postawy rodzicielskie rodziców wiążą się z retrospektywną oceną jakości relacji między rodzeństwem?
2. Czy płeć badanych moderuje związek między postawami rodzicielskimi matki i ojca a retrospektywną oceną jakości relacji między rodzeństwem?

Metoda

Uczestnicy badania

Zbadano 500 osób, tj. 346 kobiet i 154 mężczyzn w wieku od 18 do 35 lat ($M = 23,58$, $SD = 4,12$). Niecałe 10% stanowiły osoby z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym, 49% badani z wykształceniem średnim, a 41% z wyższym. Biorąc pod uwa-

gę status związku badanych, niemalże połowa ($n = 241$) nie posiadała partnera, około 39% pozostawało w związku nieformalnym, 11% w związku formalnym, a 2% miało inny status (tj. wdowieństwo bądź rozwód).

Narzędzia

W badaniu wykorzystano ankietę socjodemograficzną, która posłużyła do uzyskania informacji na temat specyfiki grupy badanej, s-EMBU – Moje Wspomnienia z Dzieciństwa (Arrindell i in., 1999, w adaptacji Poraj-Weder, 2014) oraz STQ-Then – Kwestionariusz Ty i Twoje Rodzeństwo – Kiedyś (Stewart i in., 2001, w adaptacji Szymańskiej, 2018).

s-EMBU – Moje Wspomnienia z Dzieciństwa

Kwestionariusz pozwala na retrospektywną ocenę postaw rodzicielskich matek (s-EMBU-M, wersja Moja Matka) i ojców (s-EMBU-O, wersja Mój Ojciec). Każda z wersji składa się z 23 itemów, pogrupowanych w trzy podskale:

- Emocjonalne Ciepło – wysokie wyniki na tej skali wskazują na postrzeganie rodziców jako wspierających i akceptujących
- Odrzucenie – wysokie wyniki świadczą o postrzeganiu matki i ojca jako wrogich, krytycznych i zdystansowanych
- Nadmierna Ochrona – wysokie wyniki wskazują na percypowaną u rodziców intruzyność, skłonność do kontrolowania i blokowania autonomii. Zadaniem badanego jest określenie częstotliwości różnych zachowań rodzicielskich od 1 – *nie, nigdy*, gdy wydarzenie z itemu nie nastąpiło w jego przeszłości, do 4 – *tak, najczęściej*, gdy pojawiało się bardzo często. Rzetelność, szacowana współczynnikiem α Cronbacha na podstawie uzyskanych rezultatów, okazała się zadowalająca i w próbie badanej wyniosła: $\alpha = 0,88$ dla skali Emocjonalne Ciepło, $\alpha = 0,78$ dla Odrzucenie, $\alpha = 0,72$ dla Nadmierna Ochrona w odniesieniu do kwestionariusza Moja Matka i odpowiednio $\alpha = 0,91$, $\alpha = 0,79$, $\alpha = 0,63$ w przypadku wersji Mój Ojciec.

STQ-Then – Kwestionariusz Ty i Twoje Rodzeństwo – Kiedyś

Skala umożliwia retrospektywne badanie jakości relacji z rodzeństwem w okresie dzieciństwa, konkretnie, gdy osoba badana miała między pięć a osiem lat. Zawiera 56 itemów ułożonych w pięć skal:

- Wzajemność – ukazującą poziom bliskości i ciepła między rodzeństwem, wielość interakcji i zaangażowanie we wspólnie spędzany czas;
- Krytycyzm – obrazującą nasilenie negatywnych emocji w stosunku do rodzeństwa oraz częstotliwość kłótni, wzajemnej krytyki i obwiniania;
- Wsparcie – odnoszącą się do okazywanej troski jednego rodzeństwa o drugie, reagowania na jego potrzeby i zainteresowania jego stanem w trudnych sytuacjach;
- Opieka – wskazującą na tendencję do ochraniania i obrony brata/siostry, wzmożonego poczucia odpowiedzialności i manifestowania zachowań wychowawczych;
- Naśladowanie – dotyczącą powielania zachowań rodzeństwa, postrzegania go w kategorii wzoru oraz okazywania podziwu i liczenia się z jego/jej zdaniem.

Odnosząc się do poszczególnych stwierdzeń w kwestionariuszu, badany wskazuje, na ile zdania te opisują jego relację z wybranym uprzednio bratem bądź siostrą (na

skali od 1 – *prawie wcale* do 5 – *wyjątkowo silnie*). Współczynniki rzetelności α Cronbacha w badanej próbie wyniosły kolejno $\alpha = 0,92$ (Wzajemność), $\alpha = 0,88$ (Krytycyzm), $\alpha = 0,84$ (Wsparcie), $\alpha = 0,90$ (Opieka) oraz $\alpha = 0,88$ (Naśladowanie).

Procedura badania

Przeprowadzone badanie miało charakter retrospektywny. Aby zrekrutować osoby badane, wykorzystano metodę doboru celowego. Do kryteriów włączenia należał wiek badanych (tj. okres wczesnej dorosłości między 18. a 35. rokiem życia) oraz fakt posiadania rodzeństwa. Badani zostali poinformowani o celu badania, jego anonimowym charakterze oraz sposobie wykorzystania wyników. Udział był dobrowolny, a odmowa nie wiązała się dla badanych z żadnymi konsekwencjami. Po uzyskaniu ustnej zgody na badanie uczestnik otrzymywał do wypełnienia wcześniej wskazane kwestionariusze.

Procedura analiz statystycznych

Analizy rezultatów dokonano w IBM SPSS Statistics 25.0.0.2 (IBM Corporation, 2019). Wartości kurtozy i skośności dla analizowanych zmiennych mieściły się w przedziale $(-1, 1)$, obliczenia przeprowadzono zatem z wykorzystaniem testów parametrycznych. Wyjątek stanowiły zmienne opisujące postawę odrzucającą matki i ojca – ich rozkład odbiegał od normalnego. W analizie z uwzględnieniem tych zmiennych zastosowano więc odmienną procedurę obliczeniową.

Wyniki

Pierwsza seria analiz służyła przetestowaniu (i klaryfikacji) związków pomiędzy postawami rodzicielskimi a jakością relacji pomiędzy braćmi i siostrami. Empirycznej weryfikacji poddano dwa konkurencyjne podejścia (Portner, Riggs, 2016). Pierwsze z nich, kongruencyjne, wskazuje na podobieństwo relacji pomiędzy braćmi i siostrami do relacji rodzic–dziecko, natomiast drugie, kompensacyjne, odnosi się do możliwości zrekompensowania negatywnych oddziaływań rodzicielskich w relacji z rodzeństwem. Wyniki przeprowadzonych analiz zaprezentowano w tabeli 1.

Tabela 1

Związek między percypowanymi postawami rodzicielskimi matek i ojców a retrospektywną oceną jakości relacji między rodzeństwem

s-EMBU/STQ-Then	Wzajemność	Krytycyzm	Wsparcie	Opieka	Naśladowanie
Odrzucenie (M) ¹	-0,36**	0,37**	-0,25**	-0,05	-0,14**
Emocjonalne Ciepło (M)	0,30**	-0,19**	0,26**	0,10*	0,24**
Nadmierna Ochrona (M)	-0,20**	0,26**	-0,09*	0,06	0,03
Odrzucenie (O) ¹	-0,14**	0,25**	-0,17**	-0,10*	-0,10*
Emocjonalne Ciepło (O)	0,22**	-0,26**	0,26**	0,10*	0,16**
Nadmierna Ochrona (O)	-0,06	0,14**	0,01	0,03	0,01

¹ Analizę przeprowadzono z wykorzystaniem testu *Rho* Spearmana

M – Matka, O – Ojciec

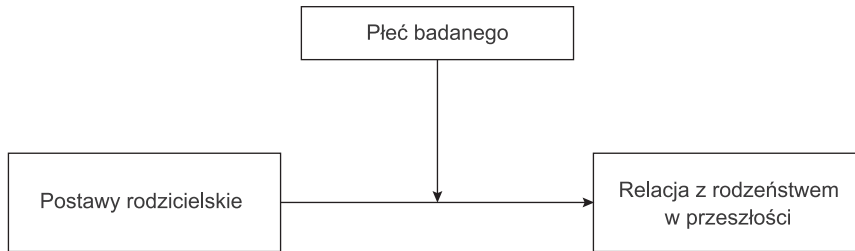
* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Jak wskazują wyniki, bliska, pozytywna relacja z rodzeństwem w przeszłości (wysoki wynik na skali Wzajemności) współwystępuje z percypowanym wysokim poziomem Emocjonalnego Ciepła zarówno ze strony matki, jak i ojca oraz niskim poziomem Nadmiernej Opiekuńczości obojga rodziców i Odrzucenia matki. Niemalże analogiczne wyniki uzyskano w przypadku Wsparcia – wyjątek dotyczył braku istotnego związku tej skali z Nadmierną Opiekuńczością ojca. W przypadku pozostałych skal obrazujących pozytywne aspekty relacji, tj. Opieki oraz Naśladowania, wykazano istotne pozytywne zależności z Emocjonalnym Ciepłem rodziców i negatywne z Odrzuceniem ze strony ojca, a w przypadku drugiej ze skal także z Odrzuceniem matki. Wykazano także istotne statystycznie, dodatnie związki skali Krytycyzmu, diagnozującej negatywne aspekty relacji z rodzeństwem, z Odrzuceniem i Nadmierną Ochroną obojga rodziców oraz ujemne – z Emocjonalnym Ciepłem. Otrzymane rezultaty potwierdzają zasadność podejścia kongruencyjnego. Natomiast układ zależności pomiędzy wynikami na wymiarach: Wsparcie i Opieka oraz postawami rodzicielskimi nie pozwala na potwierdzenie podejścia kompensacyjnego.

Aby odpowiedzieć na drugie z pytań badawczych, przeprowadzono przy użyciu makra PROCESS Hayesa zaimplementowanego do pakietu SPSS analizy moderacji dla poszczególnych związków według schematu przedstawionego na rysunku 1.

Rysunek 1

Schemat analiz dla moderującej roli płci między postawami rodzicielskimi a jakością relacji między rodzeństwem w dzieciństwie

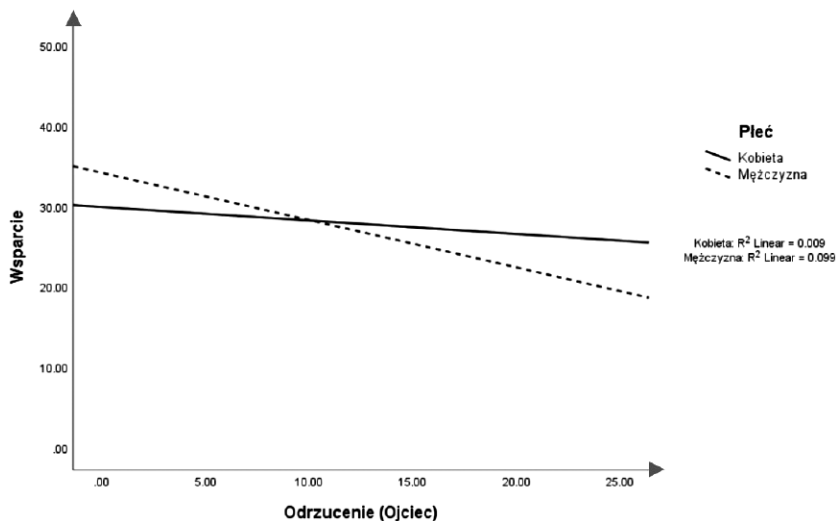
Spośród 30 przetestowanych modeli płć okazała się istotnym moderatorem w dwóch przypadkach. Ilustrację ich zamieszczono na rysunkach 2 i 3.

Rysunek 2 obrazuje kształt związku między poziomem Odrzucenia ojca i Wsparcia w rodzeństwie oddzielnie dla kobiet i mężczyzn. Na podstawie uzyskanych wyników można wywnioskować, że w przypadku badanych płci męskiej wzrost natężenia odrzucającej postawy ze strony ojca wiąże się z niższym poziomem spostrzeganego wsparcia w rodzeństwie ($t = -4,13$; $SE = 0,04$, $p = 0,001$). W odniesieniu do kobiet zależność ta była nieistotna ($t = -1,71$; $SE = 0,03$, $p = 0,08$).

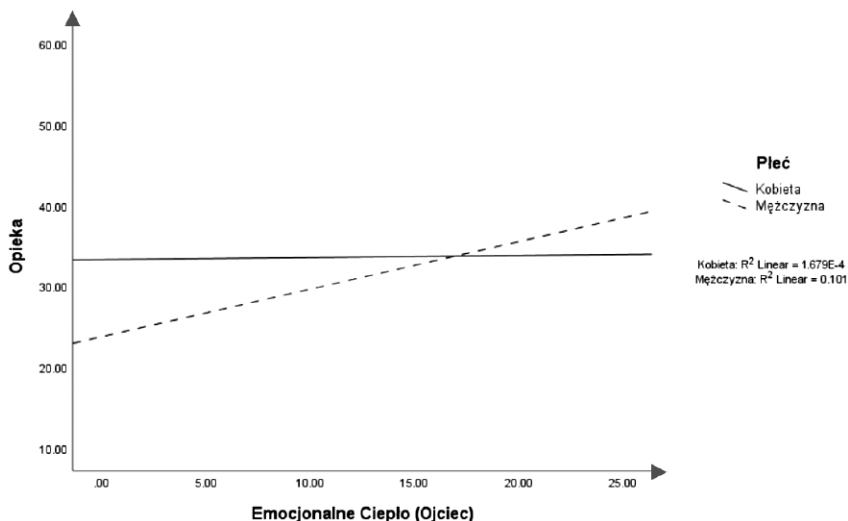
Na rysunku 3 zilustrowano zależność między Emocjonalnym Ciepłem ojca i percypowanym poziomem Opieki w relacji z bratem bądź siostrą w przeszłości. Podobnie jak w poprzedniej sytuacji ujawniono istotną zależność między wspomnianymi zmiennymi jedynie w grupie mężczyzn ($t = 3,88$; $SE = 0,04$, $p = 0,001$). Wysokie Emocjonalne Ciepło ojca wiązało się z dużym nasileniem zachowań opiekuńczych w rodzeństwie mierzonych na skali Opieki. Rezultaty wykazały natomiast, że w grupie kobiet związek ten nie jest istotny ($t = 0,25$; $SE = 0,03$; $p = 0,81$).

Rysunek 2

Moderująca rola płci dla relacji między Odrzuceniem ze strony ojca a poziomem Wsparcia między rodzeństwem w okresie dzieciństwa

Rysunek 3

Moderująca rola płci dla relacji między Emocjonalnym Ciepłem ze strony ojca a poziomem Opieki między rodzeństwem w okresie dzieciństwa

Dyskusja

W badaniu testowano dwa konkurencyjne względem siebie podejścia: kongruencyjne oraz kompensacyjne (Portner, Riggs, 2016; Whiteman i in., 2011), opisujące związki pomiędzy postawami rodzicielskimi matek i ojców a oceną relacji pomiędzy rodzeń-

stwem. Celem analiz było ustalenie, które z nich w sposób bardziej adekwatny opisuje związek pomiędzy obiema zmiennymi. W literaturze przedmiotu nie ma bowiem konsensusu w kwestii kierunków tej zależności. Co więcej, niewiele jest badań poświęconych tej problematyce z udziałem osób dorosłych (Whiteman i in., 2011).

Z przeprowadzonych analiz wynika, że zależność pomiędzy postawami rodzicielskimi i jakością relacji pomiędzy rodzeństwem lepiej opisuje podejście kongruencyjne (Brody i in., 1999; Kim i in., 2003; Portner, Riggs, 2016; Teti, Ablard, 1989; Volling, 2001). Zakłada ono, że ciepło i miłość, które dziecko otrzymuje w relacji z rodzicem, rozprzestrzeniają się (*spillover*) na inne relacje tworzone w toku życia, w tym na relację z rodzeństwem. W prezentowanym badaniu wykazano dodatni związek pomiędzy percypowaną u rodziców postawą Emocjonalnego Ciepła (związaną z dostarczaniem dziecku akceptacji i wsparcia) i pozytywną oceną jakości relacji z rodzeństwem w każdym z analizowanych pozytywnych aspektów.

W ramach ścieżki kongruencyjnej testowano także inny układ zależności. Sprawdzano, czy efekt *spillover* dotyczy również dodatnich powiązań pomiędzy negatywnym wzorcem oddziaływań rodzicielskich i negatywną oceną jakości relacji z rodzeństwem. Należy podkreślić, że w tym aspekcie podejście kongruencyjne jest przeciwstawne do podejścia kompensacyjnego, zgodnie z którym możliwe jest zbudowanie pozytywnej relacji z bratem lub siostrą także w sytuacji, gdy doświadczenia w relacji z rodzicem są negatywne. Uzyskane rezultaty ponownie świadczą na korzyść podejścia kongruencyjnego. W prezentowanym badaniu postrzeganie rodziców jako zdystansowanych emocjonalnie (niski poziom Emocjonalnego Ciepła), wrogich (wysoki poziom Odrzucenia) i kontrolujących (wysoki poziom Nadmiernej Ochrony) wiązało się bowiem z negatywną oceną relacji z rodzeństwem (wysoki poziom Krytycyzmu). Do podobnych wniosków doszły Laura Portner i Shelley Riggs (2016). W badaniach auterek przeprowadzonych z udziałem 575 młodych dorosłych potwierdzono efekt *spillover*, zarówno w odniesieniu do pozytywnych, jak i negatywnych wymiarów rodzicielstwa. Style wychowawcze związane z okazywaniem dzieciom troski i zainteresowania (Parker, Tupling, Brown, 1979), Optymalne Rodzicielstwo i Czuła Kontrola były skorelowane dodatnio z pozytywną oceną jakości relacji z rodzeństwem w aspekcie emocjonalnym, poznawczym i behawioralnym. Z kolei wymiar rodzicielstwa określany jako Nieczuła Kontrola (Parker i in., 1979), operacjonalizowany przez niski poziom wsparcia ze strony rodziców i wysoki poziom rodzicielskiego nadzoru, wiązało się z negatywną oceną relacji z rodzeństwem.

Aby znaleźć odpowiedź na pytanie o kierunek zależności pomiędzy percypowanymi postawami rodzicielskimi i retrospektywną oceną jakości relacji z rodzeństwem, testowano również podejście kompensacyjne (Bank, Kahn, 1982; Jenkins, 1992; Vorpostel, Blieszner, 2008). Nie zaobserwowano jednak postulowanych przez innych badaczy (Jenkins, 1992) dodatnich zależności pomiędzy percypowanymi negatywnymi postawami rodzicielskimi matek i ojców a pozytywną oceną jakości relacji z bratem lub siostrą. O kompensacji potrzeb psychologicznych w relacji z rodzeństwem świadczyłyby istotne statystycznie, dodatnie związki pomiędzy postawami odrzucającą i nadmiernie ochraniającą rodziców i wymiarami: Wzajemność i Opieka, opisującymi relacje z rodzeństwem. Wynik ten z całą pewnością wymaga weryfikacji. W badaniu poszukiwano także odpowiedzi na pytanie, czy płeć moderuje związek pomiędzy percypowanymi postawami rodzicielskimi matki i ojca a retrospektywną oceną jakości relacji między rodzeństwem.

W efekcie przeprowadzonych analiz wykazano, że płeć osoby badanej miała znaczenie w odniesieniu do dwóch relacji, tj. związku między Odrzuceniem ze strony ojca

oraz poziomem Wsparcia w relacji z rodzeństwem, a także relacji między Emocjonalnym Ciepłem okazywanym przez ojca i Opieką pomiędzy braćmi i siostrami. W obu przypadkach zależności okazały się istotne w grupie badanych mężczyzn, a nieistotne wśród kobiet. Badacze zgodnie podkreślają rolę ojca w procesie wychowawczym, zwłaszcza w diadzie ojciec–syn (Aldous, Mulligan, 2002; McMunn i in., 2017; Tamis-LeMonda i in., 2004). Jako obiekt znaczący ojcowie modelują zachowania synów, uczą ich zachowań typowych dla płci męskiej; brak ojca w procesie dorastania natomiast wiąże się z utrudnionym dojrzewaniem społeczno-emocjonalnym młodych chłopców (Pitsoane, Gasa, 2018). Zdaje to widoczne w pewnym zakresie w prezentowanym badaniu. Z przeprowadzonych analiz wynika wyraźnie, że w grupie mężczyzn jakość relacji z ojcem (odrzućenie vs. akceptacja) przekłada się na jakość relacji z rodzeństwem w aspektach związanych ze wsparciem i opieką.

Jednocześnie, podobnie jak we wcześniejszych przypadkach wyniki potwierdziły podejście kongruencyjne – negatywna relacja z ojcem, tj. wysokie Odrzućenie czy niskie Emocjonalne Ciepło, przekładała się na mniej pozytywny związek z rodzeństwem (niskie Wsparcie i niska Opieka). Mężczyźni, którzy doświadczali mniej bliskości ze strony ojców, odnotowywali, że w ich kontaktach z bratem czy siostrą w dzieciństwie stosunkowo mało było zachowań opiekuńczych, troski czy też wsparcia. Ci, których ojcowie okazywali ciepło, zainteresowanie i zaangażowanie w proces wychowawczy, określali rodzeństwo jako bardziej wspierające i opiekuńcze. Z uwagi na retrospektywny charakter badania i brak danych od poszczególnych członków rodziny trudno jednoznacznie stwierdzić, czy rzeczywiście istniały takie deficyty w relacji. Jednakże w kontekście przyjętych założeń większe znaczenie dla funkcjonowania badanych ma nie tyle obiektywny charakter więzi, ile jej percepcja. Chłodna relacja z ojcem zdaje się zatem współwystępować z przeświadczeniem młodych mężczyzn, że w dzieciństwie nie mogli liczyć na wsparcie, zarówno emocjonalne, jak i instrumentalne, ze strony swojego rodzeństwa, niekiedy byli pozostawieni sami sobie, a w codziennych kontaktach brakowało im wzajemnej troski, ochrony i potocznie ujmowanego „stawiania muru za sobą”. Brak takich zależności w grupie kobiet może wiązać się natomiast m.in. z tym, że z uwagi na większą częstotliwość kontaktów z matką oraz wyższe kompetencje emocjonalne są one w stanie kompensować negatywne postawy ojca i nie przenosić ich na relację z rodzeństwem.

Ograniczenia badań

Badanie, choć zrealizowane na licznej i różnicowanej próbie, nie jest wolne od ograniczeń. Jednym z nich jest jego korelacyjny charakter, który utrudnia wnioskowanie o zależnościach przyczynowo-skutkowych. Założenie o kierunkowości wpływu leży u podstaw obu testowanych podejść. Kongruencyjny lub kompensacyjny wzorzec relacji z siostrą lub bratem jest, w założeniu badaczy, pochodną skonstruowanej przez dziecko reprezentacji relacji z rodzicem. Weryfikacja tych założeń jest jednak możliwa wyłącznie w badaniu podłużnym, prowadzonym w ciągu wielu lat, z udziałem całych rodzin (rodziców i rodzeństw). Pewną formą kompromisu, zgodną z założeniami autorów, jest badanie retrospektywne, które zostało zaprezentowane w tym artykule. Badani nie oceniali bieżących relacji z rodzeństwem, odnosili się do okresu dzieciństwa. Ocenie retrospektywnej poddano także percypowane postawy rodzicielskie. Strategia oparta na retrospekcji budzi pewne zastrzeżenia (Potts, Seger, 2013), dotyczące m.in.

możliwych zafałszowań pamięciowych. Z kolei badania bazujące na percepcji są krytykowane z uwagi na to, że dane zbierane są tylko od jednego informatora (w tym wypadku od dorosłych dzieci, z pominięciem rodziców). Równocześnie, w analizach dotyczących funkcjonowania rodziny przyjmuje się, że w ocenie skuteczności rodzicielskiego wpływu ważniejsza od subiektywnej oceny własnych oddziaływań wychowawczych rodzica jest ocena formułowana przez dziecko, niezależnie od jego wieku (Henry i in., 1994; Kowalski, 1984; Potts, Seger, 2013). W konsekwencji uzyskane wyniki należy interpretować z ostrożnością. Choć nie pozwalają one na wnioskowanie o kierunku zależności pomiędzy postawami rodzicielskimi i jakością relacji pomiędzy rodzeństwem, pomagają lepiej zrozumieć jej charakter.

Informacje dodatkowe

Prerejestracja badania: Badanie nie było prerejestrowane.

Dane badawcze: Nie wykorzystywano zewnętrznych/obcych danych badawczych.

Finansowanie badania: Badanie zostało sfinansowane z Grantu Dziekana Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego w 2016 r. pt. „Rodzeństwo w okresie wczesnej dorosłości – rodzaje relacji i ich uwarunkowania”.

Konflikt interesów: Brak.

Względy etyczne: Badanie zostało przeprowadzone w zgodzie z Deklaracją Helsińską z 1964 r. (i jej późniejszymi poprawkami).

BIBLIOGRAFIA

- Aldous, J., Mulligan, G. M. (2002). Fathers' Child care, children's behavior problems: A longitudinal study. *Journal of Family Issues*, 23(5), 624–647. <https://doi.org/10.1177/0192513X02023005003>
- Arrindell, W. A., Sanavio, E., Aguilar, G., Sica, C., Hatzichristou, C., Eisemann, M., Recinos, L. A., Gaszner, P., Peter, P., Battagliese, G., Kállai, J., van Ende, J. (1999). The development of a short form of the EMBU: Its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary, Italy. *Personality, Individual Differences*, 27, 613–628. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(98\)00192-5](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(98)00192-5)
- Badger, J., Reddy, P. (2009). The effects of birth order on personality traits, feelings of academic sibling rivalry. *Psychology Teaching Review*, 15(1), 45–54.
- Bandura, A. (2007). *Teoria społecznego uczenia się*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bank, S., Kahn, M. D. (1982). *The sibling bond* [Więź rodzeństwa]. Basic Books.
- Boer, F., Goedhart, A., Treffers, P. (1992). Siblings, their parents [Rodzeństwo, ich rodzice]. W: F. Boer, J. Dunn (red.), *Children's relationships with their siblings: Developmental, clinical implications* [Relacje dzieci z rodzeństwem: implikacje rozwojowe, klinicznej] (s. 83–100). Erlbaum.
- Bouchard, G., Plamondon, A., Lachance-Grzela, M. (2019). Parental intervention style, adult sibling conflicts: The mediating role of involvement in sibling bullying. *Journal of Social, Personal Relationships*, 36(8), 2585–2602. <https://doi.org/10.1177/0265407518793227>
- Bowlby, J. (2007). *Przywiązanie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brody, G. H., Stoneman, Z., Smith, T., Gibson, N. M. (1999). Sibling relationships in rural African American families. *Journal of Marriage, Family*, 61, 1046–1057. <https://doi.org/10.2307/354023>
- Cicirelli, V. G. (1991). What is meant by a connection between siblings? *Mar-*

- riage, *Family Review*, 16, 291–310. https://doi.org/10.1300/J002v16n03_05
- Cole, A., Kerns, K. A. (2001). Perceptions of sibling qualities, activities of early adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 21(2), 204–227. <https://doi.org/10.1177/0272431601021002004>
- Cox, M. J., Paley, B. (2003). Understanding families as systems. *Current Directions in Psychological Science*, 12(5), 193–196. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.01259>
- Davies, P. T., Parry, L. Q., Bascoe, S. M., Martin, M. J., Cummings, E. M. (2019). Children's vulnerability to interparental conflict: The protective role of sibling relationship quality. *Child Development*, 90(6), 2118–2134. <https://doi.org/10.1111/cdev.13078>
- Derkman, M. M., Engels, R. C., Kuntsche, E., van der Vorst, H., Scholte, R. H. (2011). Bidirectional associations between sibling relationships, parental support during adolescence. *Journal of Youth, Adolescence*, 40, 490–501. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9576-8>
- Dorrance Hall, E., Shebib, S. J. (2020). Interdependent siblings: Associations between closest, least close sibling social support, sibling relationship satisfaction. *Communication Studies*, 1–21. <https://doi.org/10.1080/10510974.2020.1749862>
- Feinberg, M. E., McHale, S. M., Crouter, A. C., Cumsille, P. (2003). Sibling differentiation: Sibling, parent relationship trajectories in adolescence. *Child Development*, 74, 1261–1274. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00606>
- Fivush, R., Brotman, M. A., Buckner, J. P., Goodman, S. H. (2000). Gender differences in parent-child emotion narratives. *Sex Roles*, 42, 3/4, 233–253. <https://doi.org/10.1023/A:1007091207068>
- Frick, P. J., Christian, R. E., Wootton, J. M. (1999). Age trends in the association between parenting practices, conduct problems. *Behavior Modification*, 23(1), 106–128. <https://doi.org/10.1177/0145445599231005>
- Furman, W., Buhrmester, D. (1985). Children's perceptions of the qualities of sibling relationships. *Child Development*. <https://doi.org/10.2307/1129733>
- Ginsburg, G. P. (1986). The structural analysis of primary relationships [Analiza strukturalna relacji pierwotnych]. W: R. Gilmour, S. Duck (red.), *The emerging field of personal relationships* [The emerging field of personal relationships] (s. 41–62). Erlbaum.
- Grusec, J. E., Hastings, P. D. (red.). (2016). *Handbook of socialization. Theory and research* [Podręcznik socjalizacji. Teoria i badania]. Guilford Press.
- Hall, S. S., Willoughby, B. J. (2018). Opposite-sex siblings, marital beliefs among emerging adults. *Journal of Adult Development*, 25(1), 61–67. <https://doi.org/10.1007/s10804-017-9275-8>
- Henry, B., Moffitt, T. E., Caspi, A., Langley, J., Silva, P. A. (1994). On the “remembrance of things past”: A longitudinal evaluation of the retrospective method. *Psychological Assessment*, 6(2), 92–101. [doi:10.1037/1040-3590.6.2.92](https://doi.org/10.1037/1040-3590.6.2.92)
- IBM Corporation (2019). *IBM SPSS Statistics for Windows, Version 26.0* [IBM SPSS Statistics dla Windows, wersja 26.0]. Armonk, NY: IBM Corp.
- Jenkins, J. M. (1992). Sibling relationships in disharmonious homes: Potential difficulties, protective effects [Relacje rodzeństwa w nieharmonijnych domach: potencjalne trudności, skutki ochronne]. W: F. Boer, J. Dunn (red.), *Children's sibling relationships: Developmental, clinical issues* [Relacje rodzeństwa dzieci: problemy rozwojowe, kliniczne] (s. 125–138). Erlbaum.
- Jensen, A. C., Whiteman, S. D., Fingerman, K. L., Birditt, K. S. (2013). “Life Still Isn't Fair”: Parental Differential Treatment of Young Adult Siblings. *Journal of Marriage, the Family*, 75(2), 438–452. <https://doi.org/10.1111/jomf.12002>
- Kahn, M. D., Monks, G. (1997). Sibling relational problems [Problemy z relacjami rodzeństwa]. W: T. A. Widiger, A. J. Frances, H. A. Pincus, R. Ross, M. B. First, W. Davis (red.), *DSM-IV Sourcebook* [Podręcznik źródłowy DSM-IV] (t. 3, 693–712). American Psychiatric Association.

- Katra, G. (2019). Współczesne ujęcia i modele wychowania. *Psychologia Wychowawcza*, 16, 27–48. 10.5604/01.3001.0013.6331
- Killoren, S. E., Wheeler, L. A., Updegraff, K. A., Rodríguez de Jesús, S. A., McHale, S. M. (2015). Longitudinal associations among parental acceptance, familism values, sibling intimacy in Mexican-origin families. *Family Process*, 54(2), 217–231. <https://doi.org/10.1111/famp.12126>
- Kim, J., McHale, S. M., Osgood, D. W., Crouter, A. C. (2003). Longitudinal course, family correlates of sibling relationships from childhood through adolescence. *Child Development*, 77, 1746–1761. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2006.00971.x>
- Kornreich, J. L., Hearn, K. D., Rodriguez, G., O'Sullivan, L. F. (2003). Sibling influence, gender roles, and the sexual socialization of urban early adolescent girls. *The Journal of Sex Research*, 40(1), 101–110. <https://doi.org/10.1080/00224490309552170>
- Kowalski, W. (1984). Kwestionariusz Stosunków między Rodzicami a Dziećmi A. Roe i M. Siegelmana. Warszawa: WRiTV.
- Lindell, A. K., Campione-Barr, N. (2017). Continuity, change in the family system across the transition from adolescence to emerging adulthood. *Marriage, Family Review*, 53, 388–416. <https://doi.org/10.1080/01494929.2016.1184212>
- Lovell, B., Wetherell, M. A. (2016). The psychophysiological impact of childhood autism spectrum disorder on siblings. *Research in Developmental Disabilities*, 49–50, 226–234. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2015.11.023>
- McGuire, S., McHale, S. M., Updegraff, K. (1996). Children's perceptions of the sibling relationship in middle childhood: Connections within, between family relationships. *Personal Relationships*, 3, 229–239. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1996.tb00114.x>
- McGuire, S., Shanahan, L. (2010). Sibling experiences in diverse family contexts. *Child Development Perspectives*, 4(2), 72–79. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2010.00121.x>
- McHale, S. M., Crouter, A. C. (1996). The family contexts of children's sibling relationships [Rodzinne konteksty relacji rodzeństwa dzieci]. W: G. H. Brody (red.), *Sibling relationships: Their causes, consequences* [Relacje rodzeństwa: ich przyczyny, konsekwencje] (s. 173–195). Ablex Publishing.
- McHale, S. M., Updegraff, K. A., Jackson-Newsom, J., Tucker, C. J., Crouter, A. C. (2000). When does parents' differential treatment have negative implications for siblings? *Social Development*, 9(2), 149–172. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00117>
- McMunn, A., Martin, P., Kelly, Y., Sacker, A. (2017). Fathers' Involvement: Correlates, Consequences for Child Socioemotional Behavior in the United Kingdom. *Journal of Family Issues*, 38(8), 1109–1131. <https://doi.org/10.1177/0192513X15622415>
- Merz, E.-M., De Jong Gierveld, J. (2016). Childhood memories, family ties, sibling support, loneliness in ever-widowed older adults: Quantitative, qualitative results. *Ageing Society*, 36(3), 534–561. <https://doi.org/10.1017/S0144686X14001329>
- Milevsky, A. (2020). Sibling dynamics in adulthood: a qualitative analysis. *Marriage Family Review*, 56(2), 91–108. <https://doi.org/10.1080/01494929.2019.1655127>
- Milevsky, A., Levitt, M. J. (2005). Sibling support in early adolescence: Buffering, compensation across relationships. *European Journal of Developmental Psychology*, 2, 299–320. <https://doi.org/10.1080/17405620544000048>
- Moodley, S., Matjila, M., Moosa, M. (2012). Epidemiology of substance use among secondary school learners in Atteridgeville, Gauteng. *South African Journal of Psychiatry*, 18(1), 6. <https://doi.org/10.4102/sajpsychiatry.v18i1.320>
- Morry, M. M., Reich, T., Kito, M. (2010). How do I see you relative to myself? Relationship quality as a predictor of self, partner-enhancement within cross-sex friendships, dating relationships, marriages. *The Journal of Social Psy-*

- chology*, 150(4), 369–392. <https://doi.org/10.1080/00224540903365471>
- Noller, P. (2005). Sibling relationships in adolescence: Learning, growing together. *Personal Relationships*, 12, 1–22. <https://doi.org/10.1111/j.1350-4126.2005.00099.x>
- Parker, G., Tupling, H., Brown, L. (1979). A parental bonding instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52, 1–10.
- Paley, B., Lester, P., Mogil, C. (2013). Family systems, ecological perspectives on the impact of deployment on military families. *Clinical Child, Family Psychology Review*, 16, 245–265. <https://doi.org/10.1007/s10567-013-0138-y>
- Parrello, S., Sommantico, M., Rosa, B. (2020). Italian adaptation, validation of the sibling attachment inventory. *Family Relations*. <https://doi.org/10.1111/fare.12425>
- Pitsoane, E. M., Gasa, V. G. (2018). The role of father-son relationship in behavioural, emotional development of adolescent boys. *Gender Behaviour*, 16(1), 10748–10757. <https://doi.org/10.4314/GAB.V16I1>
- Poraj, G., Poraj-Weder, M. (2018). Agresja pomiędzy rodzeństwem – ciemna strona socjalizacji w rodzinie? *Psychologia Wychowawcza*, 14, 155–172. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.8287>
- Portner, L. C., Riggs, S. A. (2016). Sibling Relationships in Emerging Adulthood: Associations with Parent–Child Relationship. *Journal of Child and Family Studies*, 25(6), 1755–1764. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0358-5>
- Potts, R., Seger, J. (2013). Construct validity of adults' retrospective memory for early television viewing: Self-reported early exposure to violent TV programs predicts current aggression. *Communication Methods and Measures*, 7(1), 1–25. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19312458.2012.760731>
- Plopa, M. (2008a). *Psychologia rodziny: teoria i badania*. Impuls.
- Plopa, M. (2008b). *Więzi w małżeństwie i rodzinie. Metody badań*. Impuls.
- Plopa, M. (2011). *Psychologia rodziny: teoria i badania*. Impuls.
- Ponti, L., Smorti, M. (2019). The roles of parental attachment, sibling relationships on life satisfaction in emerging adults. *Journal of Social Personal Relationships*, 36(6), 1747–1763. <https://doi.org/10.1177/0265407518771741>
- Poraj-Weder, M. (2014). Oddziaływania wychowawcze rodziców a materializm ich dzieci. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 569(4), 3–12. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0012.0589>
- Portner, L. C., Riggs, S. A. (2016). Sibling relationships in emerging adulthood: Associations with parent–child relationship. *Journal of Child, Family Studies*, 25, 1755–1764. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0358-5>
- Punia, P., Punia, S. (2012). Parental differential treatment in different sibling dyads. *Journal of Dairying Foods Home Sciences*, 31(3), 231–236. <https://doi.org/10.1080/09737189.2012.11885375>
- Raley, S., Bianchi, S. (2006). Sons, daughters, family processes: Does gender of children matter? *Annual Review of Sociology*, 32, 401–421.
- Riggio, H. R. (2000). Measuring Attitudes toward Adult Sibling Relationships: The Lifespan Sibling Relationship Scale. *Journal of Social, Personal Relationships*, 17(6), 707–728. <https://doi.org/10.1177/0265407500176001>
- Rinaldi, C. M., Howe, N. (2003). Perceptions of constructive, destructive conflict within, across family subsystems. *Infant, Child Development*, 12, 441–459. <https://doi.org/10.1002/icd.324>
- Roe, A., Siegelman, M. (1963). A parent-child relations questionnaire. *Child Development*, 4, 355–369.
- Rostowska, T. (2002). Psychologiczne aspekty edukacyjnej funkcji rodziny. W: T. Rostowska, J. Rostowski (red.), *Rodzina – Rozwój – Praca. Wybrane zagadnienia* (s. 83–90). WN WSI.
- Sang, S. A., Nelson, J. A. (2017). The effect of siblings on children's social skills and perspective taking. *Infant, Child Development*, 26, 1–10. <https://doi.org/10.1002/icd.2023>
- Schaefer, E. S. (1961). Converging Conceptual Models for Maternal Behavior, for

- Child Behavior [Zbieżne modele koncepcyjne zachowań matek i zachowań dzieci]. W: J. C. Glidewell (red.), *Parental attitudes, child behavior* [Postawy rodzicielskie, zachowanie dziecka]. Charles C Thomas.
- Shepherd, D., Goedeke, S., Landon, J. *et al.* (2021). The impact of sibling relationships on later-life psychological, subjective well-being. *Journal of Adult Development*, 28, 76–86. <https://doi.org/10.1007/s10804-020-09350-4>
- Sin, J., Moone, N., Harris, P., Scully, E., Wellman, N. (2012). Understanding the experiences, service needs of siblings of individuals with first-episode psychosis: a phenomenological study. *Early Intervention in Psychiatry*, 6(1), 53–59. <https://doi.org/10.1111/j.1751-7893.2011.00300.x>
- Slater, P. E. (1962). Parental behavior, the personality of the child. *Journal of Genetic Psychology*, 102, 5–68.
- Stewart, R. B., Kozak, A. L., Tingley, L. M., Goddard, J. M., Blake, E. M., Cassel, W. A. (2001). Adult sibling relationships: Validation of a typology. *Personal Relationships*, 8(3), 299–324. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2001.tb00042.x>
- Stocker, C. M., Gilligan, M., Klopach, E. T., Conger, K. J., Lanthier, R. P., Neppl, T. K., O'Neal, C. W., Wickrama, K. (2020). Sibling relationships in older adulthood: Links with loneliness, well-being. *Journal of Family Psychology*, 34(2), 175–185. <https://doi.org/10.1037/fam0000586>
- Stocker, C. M., Lanthier, R. P., Furman, W. (1997). Sibling relationships in early adulthood. *Journal of Family Psychology*, 11(2), 210–221. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.11.2.210>
- Szymańska, P. (2018). *Psychospołeczne uwarunkowania relacji z rodzeństwem we wczesnej dorosłości* [Rozprawa doktorska, Uniwersytet Łódzki]. Repozytorium Uniwersytetu Łódzkiego.
- Szymańska, P. (2019). *Uwarunkowania relacji z rodzeństwem we wczesnej dorosłości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Tamis-LeMonda, C. S., Shannon, J. D., Cabrera, N. J., Lamb, M. E. (2004). Fathers, mothers at play with their 2-, 3-year-olds: contributions to language, cognitive development. *Child Development*, 75(6), 1806–1820. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00818.x>
- Teti, D. M., Ablard, K. E. (1989). Security of attachment, infant-sibling relationships: A laboratory study. *Child Development*, 60, 1519–1528. <https://doi.org/10.2307/1130940>
- Tucker, C., McHale, S., Crouter, A. (2003). Dimensions of Mothers', Fathers' Differential Treatment of Siblings: Links with Adolescents' Sex-Typed Personal Qualities. *Family Relations*, 52(1), 82–89. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00082.x>
- Tucker, C. J., Updegraff, K. A., McHale, S. M., Crouter, A. C. (1999). Older Siblings as Socializers of Younger Siblings' Empathy. *The Journal of Early Adolescence*, 19(2), 176–198. <https://doi.org/10.1177/0272431699019002003>
- Van Volkom, M., Beaudoin, E. (2016). The Effect of Birth Order and Sex on Perceptions of the Sibling Relationship among College Students. *College Student Journal*, 50(3), 347–354. <https://doi.org/10.15640/jpbs.v5n2a3>
- Volling, B. L. (2001). Early attachment relationships as predictors of preschool children's emotion regulation with a distressed sibling. *Early Education, Development*, 12, 185–207. https://doi.org/10.1207/s15566935eed1202_2
- Volling, B., Belsky, J. (1992). The contribution of mother-child, father-child relationships to the quality of sibling interaction: A longitudinal study. *Child Development*, 63, 1209–1222. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1992.tb01690.x>
- Voorpostel, M., Blieszner, R. (2008). Intergenerational solidarity, support between adult siblings. *Journal of Marriage, Family*, 70, 157–167. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00468.x>
- Wałęcka-Matyja, K. (2016). Psychological dimensions of relationships with siblings as predictors of loneliness young adults. *Pol-*

- skie Forum Psychologiczne*, 21(4), 602–621. <https://doi.org/10.14656/PFP20160407>
- Walęcka-Matyja, K. (2018). *Relacje interpersonalne dorosłych rodzeństw w aspekcie funkcjonowania psychospołecznego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- White, L., Riedmann, A. (1992). Ties among Adult Siblings. *Social Forces*, 71(1), 85–102. <https://doi.org/10.2307/2579967>
- Whiteman, M., McHale, S. M., Soli, A. (2011). Theoretical perspectives on sibling relationships. *Journal of Family Theory, Review*, 3, 124–139. <https://doi.org/10.1111/j.1756-2589.2011.00087.x>
- Ziemska, M. (1973). *Postawy rodzicielskie*. Wiedza Powszechna.

RETROSPECTIVE ASSESSMENT OF PARENTAL ATTITUDES AND THE QUALITY OF THE RELATIONSHIP WITH SIBLINGS DURING CHILDHOOD

Abstract: Introduction: According to the systems theory, one of the main factors that can modify the siblings' bond are parental interactions (Derkman et al., 2011). Researchers indicate two approaches in this area: congruent, confirming the similarity between the sibling's and parents' relationships, and the compensatory approach regarding the possibility of compensation in siblings' relations for a negative relationship with the parents.

Method: The aim of the study was to investigate the relationship between the retrospective assessment of parental attitudes and the quality of sibling relations in childhood, including the evaluation of the moderating role of gender factor. Five hundred young adults participated in the study. The EMBU questionnaire – My Childhood Memories, STQ-Then – You and Your Siblings – Once, and a sociodemographic survey were used.

Results: The study showed a positive relationship between the Emotional Warmth of the mother and father and the positive aspects of the relationship with siblings, i.e. Mutuality, Support, Care and Imitation, and a negative association with Crit-

icism. High Overprotection and Rejection of parents were associated with a high level of Criticism in sibling relationships. Moreover, parents' Rejection correlated negatively with Mutuality, Support, and Imitation, while mother's Overprotection correlated negatively with Mutuality and Support. The gender of respondents was a moderator in two relationships: between Rejection of the father and Support in siblings, and the Emotional Warmth of the father and the level of Care between children.

Conclusions: The obtained results are consistent with the congruent approach: parental attitudes based on closeness and support translated into a warm and mutual relationship between siblings, while negative attitudes were associated with a lower quality of relations between brothers and sisters. The child's gender was particularly important in relation to the relationship between the quality of relations with siblings and the father's interactions.

Keywords: parental attitudes, siblings, relationship quality, brothers, sisters